

Kutu 2.2

Firma Görüşmelerinden Elde Edilen Bulgular

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) bünyesinde, reel sektör firmaları ile yüz yüze yapılan görüşmelere dayanan "Reel Sektöre İktisadi Mercek" adı altında çalışmalar yürütülmektedir.¹ Bu kutuda, Nisan-Haziran 2024 döneminde yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular özetlenmektedir.

İktisadi faaliyette yılın ikinci çeyreğinde ivme kaybı gözlenmiştir.

Yurt içi talep nihai tüketicilerin ağırlıklı olarak dayanıklı ürün talebine bağlı olarak yavaşlarken, ana pazarlar dışındaki satışların desteğiyle mevcut ihracat görünümü korunmaya devam etmiştir. Bu gelişmeler neticesinde toplam talebin önceki çeyreğe kıyasla ivme kaybettiği değerlendirilmiştir. İkinci çeyrek görüşmelerinde iç talebin üçüncü çeyrekte zayıf seyredeceğine ilişkin beklentiler yaygın olarak iletilmiştir.

Yatırım durumunda zayıf seyir sürerken, yatırım planı olan firmaların maliyetleri azaltmak ve verimlilik artırmak üzere makine-teçhizat ve enerji yatırımlarına odaklanmaya devam ettikleri gözlenmiştir. Bu çeyrekte maliyet baskısının hafiflemesi, maliyet artışlarının dönem içinde büyük ölçüde fiyatlara yansıtılması, önümüzdeki dönem için ılımlı maliyet artışı beklentileri ve talep koşulları fiyat artış planlarının da azalmasını sağlamıştır.

Yurt içi satışlarda, nisan ayından itibaren başlayan yavaşlama çeyrek genelinde devam etmiştir.

Önceki dönemde öne çekilen talep, fiyat geçişleri ve sıkı finansal koşullar zayıflamanın temel nedenleri olarak gözlenmiştir. Yaygın ve cazip kampanyaların nihai tüketici talebini desteklemesi ivme kaybını sınırlarken bu doğrultuda tüketici talebinin finansman kolaylığı sağlanan ya da uygun fiyatlı ürünlere yöneldiği gözlenmiştir. Gıda, hızlı tüketim ve hazır giyimde satışların kampanyalarla olumlu seyrettiği, beyaz eşya ve mobilya satışlarında ivme kaybının daha belirgin olduğu, otomobil satışlarındaki yavaşlama eğilimini kampanyaların sınırladığı, konut satışlarındaki zayıflığın devam ettiği not edilmiştir. Diğer taraftan sıkı finansal koşulların satışlar üzerindeki etkisinin firmalar arası ticarete daha belirgin olduğu değerlendirilmiştir.

Gıda ve hızlı tüketim ürünlerinde fiyat artış hızının yavaşladığı ve kampanyaların satışları desteklediği gözlenmiştir. **Hazır giyim** satışlarında kampanyaların desteğiyle ilk çeyrekteki canlı seyir korunurken, turist sayısındaki artışın satışlara yansımalarının sınırlı kaldığı belirtilmiştir. **Beyaz eşya ve mobilya** satışlarının mevsimsel hareketliliğin gerisinde kaldığı ifade edilmiştir. Önceki dönemlerde öne çekilen talep, kredi kartlı alışverişlerde taksit imkanlarının önceki döneme kıyasla azalması, artan finansman maliyetleri ve konut piyasasındaki zayıflık talebi baskılayan temel unsurlar olarak öne çıkarılmıştır.

Otomotiv sektörü satışlarındaki ivme kaybının temmuz ayında yürürlüğe giren yeni güvenlik düzenlemesinden (GSR II) etkilenen modeller için düzenlenen finansman kampanyaları ve fiyat indirimlerinin yanı sıra Çin menşeli binek araçlara getirilen ilave ithalat vergisi öncesi öne çekilen talep nedeniyle beklenenden sınırlı olduğu değerlendirilmiştir. **Konut** sektöründe, yüksek konut fiyatları ve kredi koşulları ikamet amaçlı talebi baskılamaya devam etmiştir.

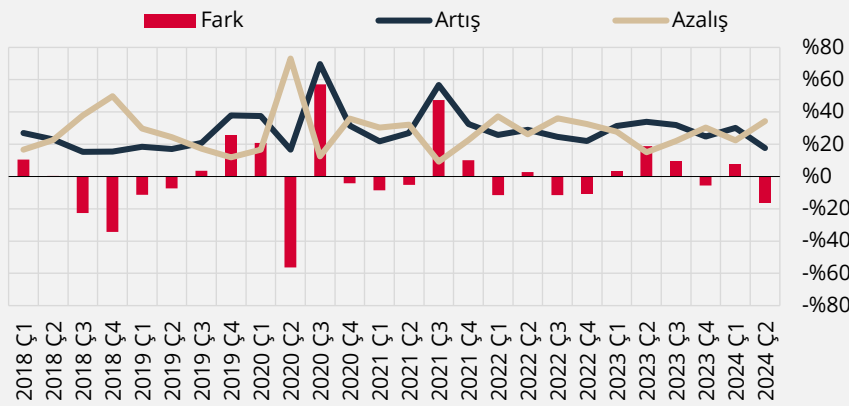
Yılın ikinci çeyreğinde ihracatın önceki çeyreğe benzer seyrettiği gözlenmiştir.

Yurt dışı talep koşullarında belirgin bir değişim görülmemiştir. Firmaların kalite, hızlı termin, yeni pazarlara erişim ve ürün geliştirme yoluyla ihracat fırsatları yaratmaya devam ettiği değerlendirilmiştir. Diğer yandan TL cinsi maliyetler ve jeopolitik riskler, ihracat üzerinde baskı oluşturan unsurlar arasında öne çıkarılmaya devam etmiştir. Önümüzdeki dönemlere ilişkin olarak gelişmiş ülkelerin sıkılaştırıcı politikalarında sona gelmiş olmasının ihracatta yeni fırsatlar yaratacağına ve ihracatı olumlu etkileyeceğine yönelik beklentileri beslediği değerlendirilmiştir.

¹ Bu çalışmanın temel amacı; farklı sektörlerdeki firmalarla görüşmeler yaparak dönemsel üretim, yurt içi ve yurt dışı satış, yatırım, istihdam, kredi koşulları, maliyet ve fiyat gelişmelerine ilişkin zamanlı bilgi edinmek, iktisadi faaliyeti yakından takip etmek ve TCMB ile reel sektör temsilcileri arasındaki iletişimi geliştirmek olarak belirlenmiştir. Yarı yapılandırılmış sohbet şeklinde gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular, para politikası kararları için nitelikli ve zamanlı bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Görüşmeler sektörel, bölgesel ve ölçek düzeyinde toplam iktisadi faaliyet içindeki ağırlıkları dikkate alınarak oluşturulan örneklem çerçevesinde imalat sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerindeki firmalar ile gerçekleştirilmektedir. Grafikler, firma görüşmelerinden elde edilen anekdotal bilgilerin konularına göre sayısallaştırılmasıyla üretilmektedir. Bu çalışma, firma görüşmeleri esas alınarak yapılan değerlendirme ve çıkarımları içermekte olup, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının görüşlerini yansıtmamaktadır. Elde edilen bilgi, bulgu ve grafikler daha sonra yayımlanacak resmi istatistik, bilgi ve bulgularla farklılık gösterebilir.

Hazır giyim ihracatında süren zayıf seyrinde maliyet yönlü baskılar ile özellikle katma değeri düşük ürün gruplarında rekabet koşullarının etkili olmaya devam ettiği belirtilmiştir. **Tekstil** ihracatının Suveyş kanalındaki gelişmelerin etkisine bağlı olarak görece daha olumlu seyrettiği, Avrupalı müşterilerin ellerindeki stokların azalmasına bağlı olarak talep artışı gözlemlendiği ifade edilmiştir. **Mobilya** ihracatında Avrupa dışı pazar arayışlarının sürdüğü görülürken uzak mesafeli pazarlarda gerileyen nakliye ücretlerinin de rekabeti zorlaştırdığı belirtilmiştir. **Beyaz eşya** ihracatında çeyreklik bazda yatay seyrin sürdüğü gözlenirken maliyetler sebebiyle fiyatlamada sıkıntı yaşandığı aktarılmıştır. **Otomotivde** ihracatın gücünü koruduğu değerlendirilmektedir. Piyasaya yeni ürün sunabilen, maliyetlerde işçilik payı görece düşük olan ve otomasyonla verimli üretim yapabilen firmaların daha olumlu ayrıştığı görülmekle birlikte, artan maliyetlerin rakip ülkelerle rekabeti zorlaştırdığına dikkat çekilmiştir. **Ana metal sanayi** ihracatında yüksek enerji maliyetleri, kotalar ve artan Uzak Doğu rekabeti satışların seyrinde belirleyici olmayı sürdürürken, jeopolitik gelişmelere bağlı bazı fırsatları değerlendirebilen firmaların etkisiyle ihracat hacminde bir miktar artış olduğu gözlenmiştir. **Turizmde** genel görünümün mevsim normalleriyle ve tahminlerle uyumlu olduğu izlenmiştir. Öte yandan artan TL cinsi maliyetler nedeniyle karlılıklar üzerinde baskı hissedildiği ifade edilmiştir.

Grafik 1: Firmaların Talep Algısı* (Önceki Çeyreğe Göre, %)

Kaynak: TCMB RESİM.

* Talep Algısı, firmaların mevcut satış gerçekleştirmeleri, siparişleri ve beklentileri dikkate alınarak yapılan değerlendirmeyi göstermektedir. Fark olarak gösterilen seri, bir önceki çeyreğe kıyasla talep algısı olumlu olan firmalar ile olumsuz olan firmalar arasındaki farkı göstermekte olup talep algısındaki değişimin boyutuna değil firmalar arası yaygınlığına ilişkin bilgi sunmaktadır.

2024 yılının ikinci çeyreğinde üretim faaliyeti yavaşlamaya başlarken ihracatçı firmaların gücünü görece korumuştur.

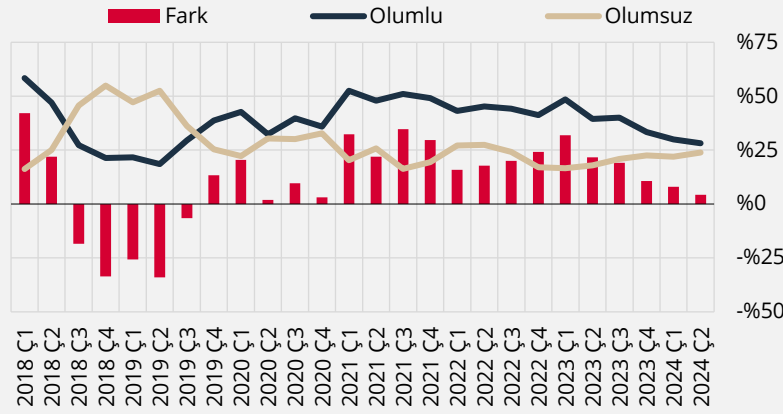
İç piyasa ağırlıklı faaliyet gösteren firmalarda; talepte gözlenen yavaşlama, finansman koşulları ve yılın ikinci yarısında iç talepte zayıflamanın belirginleşebileceği öngörülerini üretimi baskılamıştır. İhracatçı firmalarda ise mevcut üretim seviyesi çeyrek genelinde korunmaya çalışılmıştır.

Sektörel gelişmelere bakıldığında, **otomotivde**, iç pazarda yılın ikinci yarısında talepte öngörülen ivme kaybı üretimi baskılamıştır. İhracat tarafında ise, ana sanayi gücünü korurken yan sanayi kanalında özellikle Çinli firmalarla rekabette zorlanıldığına ilişkin yapılan vurgu devam etmiştir. **Beyaz eşyada** güçlü geçen ilk çeyreğin ardından iç talep ikinci çeyrekte aşağı yönlü seyrederken, ihracat tarafında önceki çeyreğe kıyasla ek bir hareketlenme gözlenmemiş, üretim bu doğrultuda çeyreklik bazda yatay izlenmiştir. **Mobilyada** ise, beyaz eşya sektörüne kıyasla daha derin olan iç talepteki yavaşlama üretime yansımıştır. **Makine – teçhizat**ta iç piyasada, sıkı finansman koşullarının yatırım mali talebindeki sınırlayıcı etkileri dile getirilmiştir. İhracat tarafında da ek bir hareketlenme gözlenmemesi sonucunda üretim çeyreklik bazda aşağı yönlü izlenmiştir. **Kimyada**, iç pazarda firmaların yılın ilk çeyreğindeki alımları ikinci çeyrekteki talebi etkilerken, ihracatın da hız kesmesi ile üretimde yavaşlama gözlenmiştir. **Tekstil ve hazır giyimde**, iç talep önceki çeyreğe benzer seyrederken ihracat tarafında, Avrupalı müşterilerdeki stok seviyesinin azaldığına yönelik sinyaller dış talebi desteklemiş ve üretim çeyreklik bazda yatay değerlendirilmiştir. **İnşaat yan sanayi ve ana metalde**, iç pazarda öne çekilen talep etkisiyle yaşanan hareketlilik ikinci çeyrekte devam etmezken, altyapı tarafında da yavaşlama gözlenmektedir. Buna karşılık deprem bölgesindeki faaliyetin sürükleyici etkisi devam etmektedir. İhracattaki yatay seyrin etkisiyle üretim önceki çeyreğe benzer izlenmiştir.

Firmaların yatırım duruşunda zayıf seyir devam etmiştir.

Yatırım planı olmayan firmaların gerekçeleri arasında finansman maliyetleri ile iç ve dış talep koşullarındaki gelişmeler öne çıkmaktadır. Firmaların bu dönemde yeni yatırımlara başlama konusunda ihtiyatlı oldukları, maliyetleri azaltmak ve verimlilik artırmak üzere makine-teçhizat ile enerji yatırımlarına odaklanmaya devam ettikleri gözlenmiştir. Mevcut koşullarda ürün çeşitlendirmesi yapan, yeni müşteri/pazar kazanımı sağlayan ihracatçı firmaların yatırım duruşu görece olumlu seyretmektedir. Diğer yandan öz kaynakları güçlü veya alternatif kanallardan yatırım finansmanına ulaşma kabiliyeti yüksek firmaların da olumlu yatırım duruşunu koruduğu gözlenmiştir.

Grafik 2: Firmaların Yatırım Duruşu* (Gelecek 12 Aylık Dönem, %)

Kaynak: TCMB RESİM.

* Yatırım Duruşu, firmaların gelecek 12 aylık dönemdeki yatırım iştahı dikkate alınarak yapılan değerlendirmeyi göstermektedir. Fark olarak gösterilen seri, yatırım duruşu olumlu olan firmalar ile olumsuz olan firmalar arasındaki farkı göstermekte olup yatırım duruşundaki değişimin boyutuna değil firmalar arası yaygınlığına ilişkin bilgi sunmaktadır.

Sektörel bazda bakıldığında; imalat sanayiinde özellikle **gıda, makine-teçhizat, fabrikasyon metal ve otomotiv yan sanayi** sektörlerinde yatırım duruşunun görece olumlu olduğu görülmüştür. Yatırım duruşunun olumsuz olduğu sektörler arasında **tekstil, hazır giyim ve inşaat** sektörleri öne çıkmaktadır. Tekstil sektöründeki atıl kapasite, hazır giyimde artan üretim maliyetleri ve talebin seyrinin öngörülememesi yatırım iştahını olumsuz etkilemektedir. İnşaat sektöründe yüksek arsa fiyatları, konut talebindeki zayıf seyir ve sıkı finansal koşullar nedeniyle yatırım iştahı zayıf seyretmektedir.

İkinci çeyrek itibarıyla mevcut istihdam seviyelerini koruma eğilimi sürmektedir.

İstihdam artışı planlayan firmaların oranındaki gerileme dikkat çekse de firmaların halen büyük kısmı mevcut istihdam düzeyini koruma eğilimini sürdürmektedir. Son dönemde istihdam artışı planlayan sınırlı sayıda firmanın, ürünlerine yönelik talebin seyrini öngörebilen, kapasite artırıcı, yeni tesis ve makine yatırımları gerçekleştiren firmalardan oluştuğu gözlenmiştir. Diğer taraftan firmaların, çalışan bulma konusunda yaşanan zorluklar ve yetişmiş elemanını kaybetmeme motivasyonu ile istihdam azaltma yönünde temkinli olduğu görülmüştür.

Yılın ikinci çeyreğinde firmaların finansman ihtiyacına yaptığı vurgu azalmıştır.

Ağırlıklı olarak işletme sermayesi kaynaklı oluşan finansman ihtiyacı yapılan vurgunun, nisan ayında yüksek seyrini koruduktan sonra özellikle haziran ayında azaldığı gözlenmiştir. Bu gerilemede, döviz kuru ve emtia fiyatlarının seyrine bağlı olarak maliyetler etkili olmuştur. Bununla birlikte kredi maliyetleri, bazı firmaların nakitte kalma güdüsüyle vadeleri uzatma eğiliminde olmaları ve alacak gecikmelerinin nakit akışına olan etkisi finansman ihtiyacını artıran temel faktörler olarak dikkat çekmiştir. Geçmiş dönemlerde başlanan yatırımlar kaynaklı finansman ihtiyacının arttığını belirten firmalar olmakla birlikte çeyreklik bazda yatırım kaynaklı finansman ihtiyacı vurgusu azalmıştır.

Kredi koşullarının ikinci çeyrek genelinde sıkılaştığı belirtilmekle birlikte, teklif edilen faizlerde çeyrek içerisinde aydan ayda kademeli bir gevşeme olduğu aktarılmıştır. İlk çeyrekte artan bankaların kredi verme iştahının, mart ayında alınan önlemler sonrası nisan ayında azaldığı ve bu durumun limit kullandırmalarına yansıtıldığı aktarılmıştır.

TL kredi maliyetlerinin yüksek bulunması firmaların kredi taleplerini baskılamaya devam ederken, YP krediye yönelim devam etmiştir. Bu çerçevede, ikinci çeyrek genelinde krediye erişimin büyük ölçüde önceki çeyreğe benzer seyrettiği görülmüştür.

Firmalar arası ticarete koşulların zorlaştığına yapılan vurguda artış gözlenmiştir. Çeyreğin ilk aylarında vade kanalında sıkılaşıma daha fazla dile getirilirken, haziran ayında nakit akışı nedeniyle firmalar arası ticaretin zorlaştığı vurgusu artmıştır. Vade farkları ve peşin iskonto oranlarındaki artışlar özellikle tedarik kanalında peşin alımın yaygınlaşmasına neden olmuştur.

İkinci çeyrek itibarıyla piyasa geneline yaygın olmasa da ödemelerdeki gecikmelerin yanı sıra karşılıksız çek adetlerinin artmaya başladığı ifade edilmiştir. Alacak sorunlarının mevcut durumda yönetilebilir düzeyde olduğu yönünde görüşler aktarılmakla birlikte, önümüzdeki dönemler için sektörel bazda risklere dikkat çekilmiştir.

Yılın ikinci çeyreğinde maliyet artışlarının ve beklentilerinin yavaşladığı, önümüzdeki dönem için fiyat artışı planlayan firmaların oranının da azaldığı görülmüştür.

Firmalar tarafından maliyet artışlarına yapılan vurgu çeyrek içindeki aylar itibarıyla gerileme göstermiştir. En belirgin iyileşme iş gücü ve kur kaynaklı maliyetlere yapılan atıflarda gözlenmiş, bunları enerji ve döviz kuru etkisi hariç girdi maliyetleri izlemiştir.

Maliyet baskısının hafiflemesinin yanı sıra maliyet artışlarının dönem içinde büyük ölçüde fiyatlara yansıtılması, önümüzdeki dönem için ılımlı maliyet artışı beklentileri ve talep koşulları fiyat artış planlarının azalmasında etkili olmuştur. Çeyreklik bazda fiyatlama davranışındaki iyileşmenin hizmetlere kıyasla ticaret firmalarıyla imalatçı firmalarda daha belirgin olduğu gözlenmiştir.